

TA, KTERÁ SE VYJEVUJE

Jedličková, Alice – Fedrová, Stanislava (eds.).

Vyvolávání točitých vět: Daniele Hodrové k 5. červenci 2016.

Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2016, 316 s.

Josef Šebek

Sborníky k životnímu výročí se vyznačují některými úskalími, jež musí jejich editoři zdolávat, ať už je to obvyklá tematická, případně také žánrová různorodost příspěvků, nebo jistý patos kolektivní obětiny. V případě svazku *Vyvolávání točitých vět*, který pro Danílu Hodrovou připravili její kolegové a přátelé, byla situace příznivá v tom, že jubilantka jim jako literární teoretička a historička, ale také jako spisovatelka pro jejich úvahy a analýzy poskytla dostatečně široký prostor. Autoři statí tak mohli s jejím dílem vést dialog na rovině literárněvědných konceptů nebo se na rovině metajazyka zabývat její literární tvorbou, anebo oba přístupy zkombinovat. Ti, kteří její dílo přímo netematizovali, pak měli volnost k různým obsahovým překryvům. Vznikla tak kniha, která přerůstá svůj příležitostný charakter a vyvstává z ní portrét Daníly Hodrové jako badatelky i spisovatelky.

Knihu otevírají tři příspěvky věnované převážně svazku esejistických textů Daníly Hodrové *Chvála schoulení* (2011), jejichž autory jsou Aleš Haman, Jana Hoffmannová a Roman Kanda. Toto uvedení dává dobrý smysl, neboť tyto tři práce netriviálně poukazují k průsečíku odborné a literární tvorby Daníly Hodrové, k jejímu tvůrčímu i vědeckému *poietickému* gestu. K tomu vyzývá především kratší esej Romana Kandy, situující dílo Hodrové do kontextu materialismu a Hejdánkova „nepředmětného myšlení“, tedy do souřadnic, v nichž se dosud příliš neocitalo. Jako klíčový se jeví samotný žánr eseje (zároveň i žánr Kandova příspěvku), který v sobě slučuje pojmovost vědeckého diskurzu a kreativitu diskurzu uměleckého a literárního (s odkazem na Adorna). Úběžníky jsou zde praxe, nepojmovost a nepředmětnost: Hodrová podle Kandy ve svých esejích tematizuje i performuje „nepředmětné myšlení“, které — zhruba řečeno — nechce uchopovanou skutečnost zmrazit, zvěčnit pomocí vybroušené pojmové analýzy, ale spíše nechat proudit, prezentovat se, „vyjevit“, a to v jejím vztahu k subjektu, který ji zároveň spoluutváří.

Nejsem si jist, nakolik se v esejích *Chvála schoulení*, respektive i v jiných literárněvědných a románových pracích Daníly Hodrové jazyček vah jednoznačně vychyluje ve prospěch nepředmětnosti a nepojmovosti. Domnívám se, že zde běží spíše o plodné rozehrání dialektiky pojmovosti a nepojmovosti, předmětnosti a nepředmětnosti jako takové: v odborných pracích na jedné straně například poměrně robustními, byť navzájem nikterak nepropustnými pojmovými rozlišeními (román-skutečnost vs. román-smyslenka; postava-definice vs. postava-hypotéza ad.) a na straně druhé neúnavnou hermeneutickou aktivitou, historičností a empiričností, v literárních textech pak třeba repetitivním setrváváním u objektů (perziánový štucl, propiska Korvina...) a míst (topografie Prahy, prostory bytů...) za jejich současného proudění časem románů a myslí vypravěčky.

Z poněkud odlišného úhlu pohledu stylistiky se pak esejistického žánru jako spojení diskurzu vědeckého a běžného, případně literárního dotýká také Jana Hoffmannová. Vychází z podrobné analýzy knih *Chvála schoulení a ...na okraji chaosu...* (2001) z hlediska užívání výrazů „promluva“ a „diskurz“ a připomíná současné posuny v odborném psaní i v jeho konceptualizaci, totiž jistý odklon od přílišné „sebejistoty“ vědeckého stylu (viz zejm. s. 25, 28).

Úvahy o žánru eseje a vztahu mezi literárním a vědeckým diskurzem jsou v kontextu díla Daniely Hodrové každopádně něčím více než pouhým rozpracováním povinných topoi. V obou sférách její činnosti poukazují k aktuálním otázkám: v případě (humanitní) vědy je to například problém pojmového zprostředkování mezi individuálním, singulárním, partikulárním a obecným, pojmovým, racionálně rozvrženým v době, která je kritická vůči univerzalizujícím konceptuálním rámcům; v literární oblasti pak třeba otázka kognitivního přínosu umění tam, kde se pojmový diskurz může jevit omezený a neadekvátní. Jak k nám věci a místa promlouvají — a jsme schopni se jejich jinému způsobu bytí takto přiblížit?

Posuneme-li se nyní od úvodního tématu knihy dále, můžeme konstatovat, že příspěvky ve sborníku se dotýkají prakticky všech hlavních okruhů badatelského zájmu Daniely Hodrové, tedy historické poetiky a genologie (zejména teorie románu), dále pak tematologie (a naratologie) — především teorie postavy a místa (topologie), a konečně „mytopoetiky“ (srov. podtitul její knihy *Citlivé město*, 2006), prolínající se všemi jmenovanými subdisciplínami literární vědy. Jak bylo uvedeno na začátku, některé studie v knize tuto návaznost realizují dialogem s pracemi Daniely Hodrové na teoretické rovině (v několika případech i metateoreticky), jiné pak analýzami literárních textů Hodrové a dalších autorů.

Na genologické uvažování Daniely Hodrové navazuje především Pavel Šidák, který se zaměřil na vymezení pojmu subžánru, se zvláštním důrazem na román, jenž se podle autora na rozdíl od ostatních žánrů „realizuje primárně v subžánrech“ (s. 48). Ke statím soustředěným na žánr můžeme ale přiřadit také výše zmíněný první oddíl knihy věnovaný zčásti charakteristikám eseje a esejističnosti, resp. žánrům „věcné literatury“. Převážně tematologický je příspěvek Bohumila Fořta, který metateoreticky analyzuje kapitoly pojednávající o teorii postavy v knize *...na okraji chaosu...* a vyzdvihuje fakt, že Daniela Hodrová jako jediná badatelka v českém kontextu vytvořila ucelenou teorii postavy. Stať Ondřeje Sládka je zaměřena na teorii motivu a výstavby kontextu v pozapomenutém článku Julia Heidenreicha (později Dolanského; 1943), přičemž ji využívá k analýze krátké pasáže z románu *Točité věty* (2015) a srovnává ji rovněž s partii věnovanými motivu v knihách *Poetika míst* (1997) a *...na okraji chaosu...* Za tematologický, i když v poněkud odlišném významu, lze považovat také příspěvek Anny Car, interpretující v pojmech freudovské, a zejména lacanovské psychoanalýzy motiv snění v trilogii *Trýznivé město* (1991–1992) a v románu *Ztracené děti* (1997).

Naratologicky jsou zacíleny příspěvky Jiřího Kotena, který vychází od rozlišení románu-smyslenky a románu-skutečnosti (provedeného hlavně v knize Daniely Hodrové *Hledání románu*, 1989) a soustředí se na dynamiku „estetické iluze“ vs. antiiluzivnosti ve vztahu k „rozlukovému modelu“ autora a vypravěče, a to především v románu 18. století a v literatuře realistické, a Vladimíra Trpký, jenž z hlediska dichotomie pojmů metanarace a metafikce analyzuje sebereflexivní romány Daniely Hodrové. Topologii v širokém pojetí zastupuje především studie Aleny Příbáňové soustředěná na

Brno v románu Jiřího Kratochvila *Avion*, částečně i hutný příspěvek Catherine Servant zaměřený na román *Théta* (1992; stať vznikla už v roce 1996). Do oblasti genologie, historické poetiky a dějin idejí pak spadá příspěvek Zdeňka Hrbaty věnovaný intermedialnímu čtení předmluvy George Sandové k jejímu románu *Ďáblův močál* (1846).

Pokusíme-li se uchopit zbývající část příspěvků sborníku, vrátíme se tím zároveň k některým tématům rozpracovaným již ve výše stručně představených textech. Tři takovéto okruhy podle mě výrazně vystupují do popředí. Zprv je to širší otázka vztahu fikce a reality, relevantní mimo jiné i pro kontext esejistického žánru, která nabývá především podoby uvažování o fikčnosti a fikčních světech, respektive o interpretačních dilematech čtenáře i „expertního“ interpreta vyzbrojeného literárněvědnými pojmy a kategoriemi.

Podle Jiřího Kotena je literární tvorba Daniely Hodrové výsostným prostorem „dvojhlasí skutečnosti a smyšlenky“ (s. 79). Mnohovrstevnatá (auto)biografičnost a zároveň sebereflexivnost, antiiluzivnost a metafikčnost jejich románů (přičemž tyto atributy platí pro jednotlivé prózy v různé míře) vyzdvihuje vzájemnou spjatost těchto dvou modalit, a klade tak nástrahy snaze o důsledná logická a terminologická rozlišení, o něž literární věda na jedné straně musí usilovat, do nichž se však na straně druhé nad konkrétními texty někdy zaplétá.

Toho, jaký existenciální dosah může mít pro subjekty čtenáře a interpreta psaní některých autorů, se ve svých příspěvcích dotýkají Alice Jedličková a Richard Müller. Jedličková se zaměřuje na povídkovou tvorbu Karla Miloty (komplementárně k Michalu Jarešovi, který se zabývá Milotovou tvorbou básnickou) a v sebereflexivně laděném interpretačním sympoziu se prodírá aporiemi Milotových textů a tematizuje své výkladové váhání. Müller se pak zaměřuje na dopisy Franze Kafky Felici Bauerové, vztah časových rovin textů k reálnému času účastníků korespondence a zkoumání časovosti textu rozšiřuje na vybrané pasáže Kafkova *Procesu*. Aporetičnost se zde týká i některých klasických naratologických kategorií, podobně jako u Alice Jedličkové. Znejistění každopádně v obou případech není jen záminkou k projasňování, ale ukazuje na participaci recipienta/interpreta na dění (v) textu, respektive právě na přesahy k jeho zkušenosti.

To nás přivádí k další významné kategorii — můžeme říci — historické poetiky, a sice k postmodernismu. Literární dílo Daniely Hodrové bývá pomocí této kategorie standardně uchopováno, což je patrné i ve sborníku *Vyvolávání točitých vět*, zejména v příspěvcích Aleše Hamana, Jiřího Kotena nebo Vladimíra Trpky. Podoba postmodernismu v autorčiných románech je nicméně specifická: jsou vždy hledáním „smyslu bytí“ (srov. studii Vladimíra Trpky, s. 88). Pro tuto variantu postmodernismu je zároveň příznačné ono pátrání po identitě, které je schopno se „přenášet“ na recipienta, „nakazit jej“ (srov. Alici Jedličkovou, píšící v tomto kontextu o „postmoderně znejistěné ontologii postav“, s. 168). Kontextově se vybavuje například Austerova *Newyorská trilogie* (1985–1986), vzbuzující u recipienta potenciálně obdobné pocity znejistění, až nevolnosti, jaké někdy vyvolává vrstevnatá, realitu a fikci směřující „ontologie postav“ u Daniely Hodrové, jež pojetí identity podrývá, a současně staví do popředí její iterativní charakter. (Vycházím zde především ze své vlastní čtenářské zkušenosti.)

Tento — slovy Vladimíra Trpky — „kreativní a performativní potenciál“ vyprávění (s. 103) nás přivádí ke třetímu, a možná nejsilněji přítomnému tématu vinoucímu se vícero příspěvků sborníku: totiž k materialitě a performativitě textu, respektive sa-

motného aktu psaní. Veronika Košnarová se tak zabývá hlasem a řečí v textech Věry Linhartové, v její poezii, rozhlasových hrách a rovněž v některých dalších mediálních formách (magnetofonové nahrávky surrealistického okruhu ze 60. let). Přímo k materialitě rukopisu a psaní, jakož i k její tematizaci v románech Daniely Hodrové se obrací Kateřina Piorecká: v několika sondách (Březinovy/Bílkovy Ruce, autorské knihy Josefa Váchala, Hrabalovy strojopisy ad.) tuto kulturní techniku představuje jako tělesnou a existenciální. Poněkud jiným způsobem je materialita a medialita psaní tematizována ve zmiňované Müllerově studii, v níž se pozornost upírá mimo jiné na systém pošty, který je inherentní časovosti Franzovy a Feliciny komunikace. Konečně v příspěvku Jana Matonohy, předestírajícím základní kontury a periodizaci tématu „česká literatura konce 40. až 80. let psaná autorkami a feminismus“, je performativita textu vztažena k genderovým kategoriím, resp. k Matonohovu pojmu „ženského psaní“, postihujícímu rovněž literární tvorbu Daniely Hodrové z druhé poloviny sledovaného období. „Performativita“ má několik základních významů; jiný z nich zastřešuje poslední studii sborníku od Lenky Jungmannové, soustředěnou na vztah českého dramatu minulých dekád a soudobého trendu postdramatického divadla.

Knihu uzavírá bibliografie odborného i literárního díla Daniely Hodrové, kterou připravily Pavla Hartmannová a Lenka Sládková. Soupis nezahrnuje překlady autorčina beletristického díla, jež podle komentáře bibliografek budou součástí její bibliografie připravované jako samostatný svazek.

Jaké rysy osobnosti Daniely Hodrové — badatelky a spisovatelky tedy ve sborníku vyvstávají, „vyjevují se“? V české literární vědě reprezentuje Daniela Hodrová specifický proud myšlení vycházejícího z materiálu a matérie literárních textů, uchopovaných důsledně v jejich historické dimenzi (jak zdůrazňuje Jiří Koten, s. 78): z jejich motivů, témat, postav, míst a žánrů. Nepochybně se nachází v jisté kontrapozici — nebo lépe řečeno, v tvůrčím napětí — s dominantní domácí teoretickou tradicí strukturalisticky a sémioticky orientovaného bádání, jakkoli z ní mnohdy rovněž čerpá (například v knize ...*na okraji chaosu*...). Odstup si udržuje také od běžně praktikované literárněhistorické narativizace „biografií, textů a kontextů“. Její pořadající gesto se — při vši opakovatelnosti literárních motivů, témat a žánrů — nechce vzdát důrazu na jedinečnost konkrétního literárního textu. Jak upozorňují některé příspěvky sborníku, jeden z možných klíčů k jejímu vědeckému (i beletristickému) přínosu spočívá ve specifické noetice esejistického žánru, jemuž se zvýšenou měrou věnuje zhruba v posledním desetiletí. Z literárního díla Daniely Hodrové se ve svazku dostává pozornosti všem románům i próze *Město vidím...*, poněkud stranou zůstal jen *Perunův den* (1994). Zejména systematická Trpkova studie přispívá k pronikání do autorčiny poetiky i noetiky v kontextu postmoderních metafikcí, stejně jako některé lokálnější sondy Anny Car, Catherine Servant a Kateřiny Piorecké.

Sborník *Vyvolávání točitých vět* nepodává systematický a kompaktní obraz díla Daniely Hodrové, ale je spíše mnohafasetovým průhledem, který se navíc čtenářům obou linií její tvorby propojí s jejich vlastní zkušeností; nejinak tomu bylo v případě pisatele těchto řádek. Autorčino vědecké ani literární psaní i díky tomu netuhne v monument, ale zůstává živým různorečím. „To hlavní, podstatné se ani na konci nezjevuje,“ píše Daniela Hodrová. Snad se to však — alespoň ve šťastných okamžicích a konstelacích — děje v procesu četby, interpretace i kritického dialogu na rovině konceptů a hypotéz.